

ЗАМИМАИ №2
ба Стандарт оид ба гузаронидани
аудити самаранокӣ истифодабарии
воситаҳои давлатӣ

ДАСТУРАМАЛ
оид ба интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ
Роҳнамо-3010

1.1. Дастурамал оид ба интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ (минбаъд Дастурамал) дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Дастури Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон, СПҶ -100 Дастурамал оид ба асосҳои таъмини методологии фаъолияти Палатаи ҳисоб, СПҶ 300 Стандарти Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи гузаронидани аудити самаранокӣ истифодабарии воситаҳои давлатӣ, Стратегияи рушди Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019 - 2023, Стандартҳои байналмилалӣ мақоми олии аудит ISSAI-100 Принсипҳои асосии аудити бахши давлатӣ, ISSAI-300 Принсипҳои аудити самаранокӣ ISSAI-3000 Стандартҳои аудити самаранокӣ, ISSAI-3910 Концепсияҳои марказии аудити самаранокӣ, ISSAI-3920 Раванди аудити самаранокӣ, Роҳнамои ширкати байналмилалӣ машваратии CIPFA (Британияи Кабир) “Оид ба аудити самаранокӣ” ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст.

1.2. Дастурамали мазкур марҳилаи аввали давраи банақшагириро, ки аз он ҷараёни бевоситаи аудити самаранокӣ оғоз меёбад дар бар мегирад.

1.3. Интиҳоби мавзӯ ва объекти аудит ба сарчашмаҳои маълумот, меъёрҳои муҳимтарини интиҳоби мавзӯ, соҳаҳои эҳтимолии хавф, инчунин таъсиррасонии беруна ва дохилӣ барои таҳлили соҳаҳои эҳтимолии хавф зарур асос меёбад. Меъёрҳои, ки онҳоро бояд аудиторон ба роҳбари гиранд барои интиҳоби муносиб ва асоснокӣ мавзӯ, объекти аудит дар асоси маълумоти бодикқат чамбоваришуда асосӣ мебошанд. Барои интиҳоби ниҳоии мавзӯ ё объекти аудит унсурҳои муҳими навбатӣ муайян намудани соҳаҳои имконпазири хавф мебошад.

1.4 Баъди анҷом додани амалҳои болозикр пешниҳоди асоснок

бо номбар кардани мавзӯ ва объектҳои аудит бо мақсади дохил намудани онҳо ба нақшаи кории Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон омода карда мешавад.

ШАРҲИ УМУМӢ

Давлат барои амалисозии лоиҳаю барномаҳои гуногун маблағ сарф мекунад. Хеле муҳим аст, ки чунин хароҷот ба ноилшавии мақсадҳо аз ҷиҳати се принсипи асосӣ: сарфанокӣ, маҳсулноки ва натиҷанокӣ боис гарданд.

Аудиторон барои арзёбии мустақили истифодаи маблағи бюджет масъул мебошанд. Бо сабаби маҳдуд будани захираҳо аудиторон ҳама барномаю лоиҳаҳоро таҳти аудит қарор дода наметавонанд. Аз ин рӯ, интихоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ ба мақоми олии аудит қарори муҳимест, ки барои дуруст истифода намудани захираҳои мавҷуда бо мақсади гузаронидани аудити самаранокӣ қабул намояд.

Ҳангоми арзёбӣ омӯхта мешаванд:

- сарчашмаҳо, асоснок будани иттилоот ва маълумоте, ки ба онҳо қарор оид ба интихоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ асос меёбанд;

- меъёрҳои асосӣ ҳангоми интихоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ;

- хавфҳои эҳтимолии вобаста ба истифодаи меъёрҳои муқаррарнамуда ҳангоми интихоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ;

- таъсиррасонии беруна ва дохилии барои таҳлили хавфҳои эҳтимоли зарур.

МАФҲУМҲОИ АСОСӢ

Мавзӯ - барномаи мушаххас, намуди фаъолият ё вазифаи бо истифодаи маблағи давлатӣ аз ҷониби объект иҷрошаванда.

Объект - мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю ташкилотҳои, ки гирандагони маблағи бюджет ба ҳисоб мераванд.

Интихоби мавзӯ ва объект - давраи оmodасозӣ, ки дар рафти он барои банақшагирӣ ва амалисозии ҷараёни аудит заминаи зарурӣ гузошта мешавад ва он ба омилҳои асосноки ҷамъоварӣ, таҳлил ва арзёбии маълумот оид ба натиҷаи мавҷудаи фаъолият, хавфу мушкилоти мавҷуда асос меёбад.

Хавф - дараҷаи номуайяни.

Соҳаҳои хавф - рӯйдодҳо (вазъият ё хавфҳо) дар соҳаи муайяни фаъолият, ки ба мақсади гузошташуда таъсир расонда метавонанд.

МУҚАРРАРОТИ УМУМӢ

1. Муайян ва асоснок намудани сарчашмаҳои маълумоти дахлдор барои интихоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ

Рушди иҷтимоию иқтисодии давлат дар шароити муосир ташаккул додани низоми махсуси назорати давлатии молиявиро талаб менамояд. Ин вазифаи стратегии сохтори давлатӣ ба ҳисоб меравад, ки барои ҳалли он ташаккул додани концепсияи ташкилдихии назорати оқилона будани ташаккулдихии даромади буҷет, самаранок истифода намудани буҷет ва моликияти давлатӣ муҳим аст. Дар ҳама кишварҳои рушдёфта фаъолона шакли нави аудит- аудити самаранокӣ қорӣ карда мешавад. Фарқи асосии байни аудити самаранокӣ ва аудити молиявӣ - аудити сарфанокӣ, маҳсулноқӣ ва натиҷаноқии истифодаи захираҳои давлатӣ ҳангоми аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва гирандагони маблағи буҷет иҷро намудани вазифаҳо оид ба амалисозии барномаҳои стратегии иҷтимоию иқтисодӣ ва барномаҳои дорои хусусиятҳои байниидоравӣ ҳисобида мешаванд.

Мақсади аудити самаранокӣ аз аудити натиҷаноқии амалиёти давлатӣ ва арзёбии таъсирбахшии сиёсати идоракунӣ иборат аст, ки он аз ҷониби мақомоти давлатӣ мутобиқи афзалиятҳои асосии иҷтимоию иқтисодии кишвар амалӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, хусусиятҳои асосии ташкил намудани банақшаگیرӣ ва гузарондани аудити самаранокӣ, ки онҳоро мақоми олии аудит ба роҳбарӣ мегиранд, чунин мебошанд:

- аудити амалисозии қарорҳои мақомоти намояндагӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, яъне аудит бояд ба афзун намудани самарайи қори мақомоти зикргардида ва қорӣ намудани усулҳои муосири қор ба фаъолияти онҳо мусоидат намояд;

- муайян намудани эътибор ва дурустии барномаҳои тасдиқгардидаи давлатӣ, инчунин арзёбии самарайи фаъолияти мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ оид ба амалисозии он барномаҳо, барои ин диққат ва кӯшишро ба масъалаю мушкилоти нисбатан муҳим, ки ҳалли онҳо барои ба даст овардани натиҷаи зиёд ба манфиати ҷамъият имкон медиҳад, равона намудан лозим аст;

- афзун намудани масъулият, шаффофият ва ҳисоботдихии мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ;

- самараноки истифодаи маблағи давлатӣ, ки барои иҷрои ин амал аудити самаранокӣ бояд на танҳо ба эродҳои танқидӣ асос ёбад, балки қобили қабул бошад.

Бинобар ин, ҷанбаи аз ҳама муҳими аудити самаранокӣ ҳулосаю тавсияҳои ба афзун намудани самараи истифодаи маблағҳои давлатӣ равонагардида мебошад.

Мавриди аудит қарор додани ҳама ҷанбаҳои фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва гирандагони дигари маблағҳои давлатӣ ниҳоят кори мушкил аст, чунки миқдори соҳаю самтҳои харҷи маблағҳои давлатӣ хеле зиёд ва гуногуншакл мебошанд. Аз ин рӯ, давраи нисбатан муҳими банақшагирии аудити самаранокӣ интиҳоби мавзӯ ва объекти аудит мебошад, ки бояд ба вазифаҳои аз ҷониби мақоми олии аудит иҷрошаванда мутобиқ бошанд.

Интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ дар заминаи омилҳои асосноки ҷамъоварӣ, таҳлил ва арзёбии маълумот оид ба натиҷаю хавфҳо ва мушкилоти мавҷуда сурат мегирад. Маълумоти ҷамъшаванда бояд иттилоотеро дар бар гирад, ки ба танзими меъёри ҳуқуқӣ, сохтори ташкилӣ, мақсаду вазифаҳо ва натиҷаи ҷашмдошти фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва гирандагони дигари маблағи бучет, хавфи мавҷуда ва ғайра вобаста мебошад. Чунин маълумот бояд барои ба даст овардани иттилооти пурра ва тасаввурот оид ба фаъолияти онҳо дар соҳаҳои дахлдор кофӣ бошад дар асоси он оид ба мавзӯ ва объектҳои мушаххас таклифҳои мухтасар ифода намудан мумкин бошад.

Дар рафти омӯзиши пешакӣ барои интиҳоби мавзӯ ва объекти аудит сарчашмаҳои маълумоти лозимӣ муайян карда мешаванд.

Сарчашмаҳои маълумот оид ба соҳаҳои гуногуни интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ чунин буда метавонанд:

Намудҳои сарчашмаҳои эҳтимоли

- маводи стратегияи рушди давлат;
- нақшаи стратегияи мақоми олии аудит;
- мавод оид ба вазъияти иҷтимоию иқтисодии кишвар;
- мавод оид ба фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, хавфу мушкилоти мавҷуда;
- мавод оид ба тағйироти назаррас дар сиёсати давлатӣ ва барномаҳои рушди иҷтимоию иқтисодӣ, сатҳи харҷи маблағҳои давлатӣ (иҷрои бучет);
- маълумот оид ба аудитҳои пешинаи мақоми олии аудит ва мақомоти назоратии дигар оид ба мавзӯҳои мубрам;

- мавод оид ба созишномаҳо бо ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ (Ҳазинаи байналмилалӣ асбор, Бонки умумичаҳонӣ ва ғайра);
- дархостҳои махсуси Парламент, маводи воситаҳои ахбори омма, муҷриати шаҳрвандони кишвар
- дигар маводҳо

2. Чамъ овардан ва таҳлил намудани мавод оид ба интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ

Пас аз муайян ва асоснок намудани сарчашмаҳои маълумоти зарурӣ барои интиҳоб намудани мавзӯ ва объекти гузарондани аудит давраи навбатӣ чамъоварии маълумоти пурра ва амиқ, инчунин таҳлили муфассали маводи чамъовардашуда мебошад. Бо мақсади қабул намудани қарорҳои асоснок оид ба интиҳоби мавзӯ ва объекти аудит аз ҷониби роҳбарияти мақоми олии аудит бояд ба чамъоварӣ ва таҳлили муташаккилонаи маълумот диққати асосӣ дода шавад. Танҳо дар сурати доштани дониши кофӣ мавзӯ ва объектро интиҳоб намудан ва аудити самаранокиро ба нақша гирифтани мумкин аст. Ба даст овардани маълумоти комилан мувофиқ барои шинос шудан бо фаъолияти объект лозим аст ва чунин маълумот бояд исботшаванда ва кофӣ бошад. Маълумоти дар натиҷаи мушоҳидаю ҳисобҳои шахсӣ бадастovarдаи мутахассисони мақоми олии аудит низ маълумоти аз сарчашмаҳои мустақили беруна бадастovarдашуда мебошад. Банақшагирӣ вақте бомуваффақият анҷом дода мешавад, агар маълумоти чамъоваришуда пурра бошад.

Барои мурағабсозии чамъоварӣ ва таҳлили пурсамари маводи чамъовардашуда ҳама маълумоти воридшавандаро ба қисмҳои алоҳида ба таври зерин ҷудо намудан лозим аст:

Сохтори маълумот

- мавод оид ба ҳисоботи дахлдор дар бораи истифодаи маблағҳо дар солҳои охир;
- натиҷаи аудитҳои пешакии мақоми олии аудит ё мақомоти дигари назоратӣ;
- интишороти воситаҳои ахбори омма;
- маводи ҷаласаҳои мақомоти намояндагӣ ва иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;
- санадҳои қонунгузорӣ ва меъёри ҳуқуқӣ;
- натиҷаи фаъолияти объектҳои эҳтимолии аудит бо назардошти хавфи мушкilotи ҷойдошта;
- натиҷаи вохӯрию сӯҳбатҳо бо роҳбарону мутахассисони вазорату идораҳои дахлдор, инчунин коршиносони мустақил;
- дигар маводҳо.

Дар асоси маълумоти чамъовардашуда кормандони мақоми олии аудит рӯйхати соҳаю объектҳои эҳтимолиро муайян намуда, ба чамъоварӣ ва таҳлили ҳама иттилооти муҳим, ки ба танзими меъёрии ҳуқуқӣ, сохторҳои ташкилӣ, мақсаду вазифаҳо ва натиҷаи чашмдошти фаъолият, механизми ҳисоботдиҳӣ, низоми назорат ва хавфҳо дахл дорад, шурӯъ мекунанд.

Марҳилаи чамъоварӣ ва таҳлил нисбатан давраи муҳим ва мушкил мебошад, чунки самтҳои хароҷоти маблағи буҷет, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ барои барномаҳои давлатии рушд, барномаҳои ҷорӣ, расонидани кумаки молиявӣ ба буҷетҳои сатҳҳои поёнӣ, инчунин шумораи зиёди вазорату идораҳо, мақомоти давлатии дигари аз ҳисоби буҷет маблағгузоришаванда ва дар маблағгузориҳои барномаҳои муайяни буҷетӣ иштироккунанда чудо мегардад, ниҳоят гуногуншакл мебошанд.

3. Интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ дар асоси меъёрҳои муқарраргардида

Ҳангоми интиҳоби мавзӯ ва объекти аудити самаранокӣ бояд меъёрҳои зерин ба роҳбарӣ гирифта шаванд:

Аҳамияти иҷтимоию иқтисодӣ - дар вақти интиҳоби мавзӯ ва объект меъёри нисбатан муҳим мебошад. Агар мавзӯи аудит масъалаҳоеро дар бар гирад, ки барои ҳамаи бахши давлатӣ аҳамият доранд ё ба манфиатҳои муҳими давлатӣ зарар мерасонанд ва аудити фаъолияти якҷанд вазорату идораҳо гузаронида мешавад, он аҳамияти хеле калони иҷтимоию иқтисодӣ пайдо мекунад. Дар баробари он, аҳамияти мавзӯи аудити самаранокиро на танҳо аз нуқтаи назари муҳим будани масъалаҳои гузошташуда, балки бо назардошти арзиши он барои истифодабарандагони эҳтимолии ҳисоботи минбаъда оид ба натиҷаи аудит баррасӣ намудан лозим аст. Азбаски мақомоти қонунгузорӣ «истифодабарандагони» асосии натиҷаи аудит мебошанд ва онро ҳамчун воситаи назорати фаъолияти мақомоти иҷроия истифода мебаранд, комилан табиист, ки ҳангоми интиҳоб намудани мавзӯи аудити самаранокӣ пеш аз ҳама ба назар гирифта шавад, оё натиҷаи аудити мазкур барои онҳо аҳамият дорад ё не. Ғайр аз ин, фикри ҷомеаро низ ба назар гирифтани лозим аст. Бешубҳа, бояд афзалият ба аудити он соҳаю мушкилоти истифодаи маблағи давлатӣ дода шавад, ки мавзӯи баҳси васеи васоити ахбори омма буда, махсусан аҳолиро нигарон менамоянд.

Сатҳи мавҷудаи хавф (дараҷаи хавф ва таъсири эҳтимолии он) - ҳангоми интиҳоб намудани мавзӯ ва объекти аудит аҳамияти муҳим дорад. Кормандони мақоми олии аудит хавфи аз ҷиҳати сарфанокӣ,

маҳсулноқӣ ва натиҷаноқӣ нокифоя будани идорақунӣ дар соҳаи аудитро арзёбӣ кунанд.

Дар ин давра бояд муқаррар карда шавад, ки:

- оё эҳтимолияти таъсиррасонии манфии ягон омил (амалҳо ё ходисаҳо) дар соҳаи мазкур ё ба фаъолияти объект, яъне хавф мавҷуд аст;

- дараҷаи эҳтимолии чунин таъсиррасонӣ чӣ гуна аст;

- ба фаъолияти соҳаи мазкур ё кори объект дар натиҷаи чунин таъсиррасонӣ чӣ гуна ҳалалҳо ворид карда шудаанд (ё ворид менамоянд);

- оё хатари онро кам кардан мумкин аст.

Ҳаҷми маблағи давлатии истифодашаванда. Ба арзёбии андозаи умумии дороии давлатӣ, хароҷоти солона тақия мекунад, яъне ба соҳа ҳар чӣ бештар маблағ ҷалб шавад, афзалияти он ҳангоми интиҳоб шуданаш ба сифати объекти аудит ҳамон қадар афзун мегардад. Ҳангоми интиҳоб намудани мавзӯ ва объекти аудит ҳаҷми маблағи ҳарсолаи буҷет, ки ба маблағгузори соҳаи эҳтимолии аудит (масалан – барномаи давлатии рушд) равона гардидааст ва ё маблағи аз ҷониби объектҳои аудит барои амалисозии вазифаҳои муайян гирифташаванда (намудҳои фаъолият), инчунин ҳаҷми моликияти давлатии дар ин ҳолат истифодашавандаро ба назар гирифтаи муҳим мебошад.

Анҷом додани таҳлили аудити пешина. Ин на танҳо аудити пештар аз ҷониби мақоми олии аудит анҷомдодашуда, балки боз аудитҳои гузаронидаи дигар мақомоти назоратиро дар бар мегирад. Соҳаҳои имконпазири объекти аудитро баррасӣ намуда, аниқ кардан лозим аст, ки чӣ гуна натиҷа ба даст оварда шуд ва оё оид ба бартараф намудани камбудҳои ошкоркардашуда чораҳо андешида шуданд ё не. Дар сурати мавҷуд будани шароити дигари баробар, мавзӯ ва объектҳои бояд афзалиятнок бошанд, ки муддати дароз аудит гузаронда нашудаанд ё агар аз натиҷаи аудитҳои пештараи онҳо камбудҳои ошкоргардида пурра бартараф карда нашуда бошанд ва бинобар он гузарондани аудити иловагӣ лозим бошад.

Арзёбии натиҷаи имконпазири аудит. Мавзӯи мушаххаси аудитро баррасӣ намуда, ҳамеша дар хотир доштан лозим аст, ки аҳамияти он инчунин тавассути андозаи таъсири натиҷаи эҳтимолий ба соҳаҳои дигари истифодаи маблағи давлатӣ муайян карда мешавад. Масалан, камбудҳои аз натиҷаи як мавзӯи аудит ошкоргардида метавонанд таъсири васеъ дошта бошанд ва ба соҳаҳо, намудҳои фаъолият ва объектҳои дигар бевосита таъсир расонанд. Ҳамзамон, камбудҳои ошкоргардида дар ягон соҳаи дигар нисбатан камбудҳои дохилӣ

ҳисобида мешаванд, аз ин рӯ, фаъолияти бесамари он ба соҳаҳои дигар таъсири маҳдуд расонида метавонад.

Бинобар он, ҳангоми интиҳоб намудани мавзӯ ва объекти аудит арзёбӣ намудан лозим аст, ки то кадом андоза натиҷаи имконпазири аудити мазкур ба афзун гардидани самараи фаъолияти на танҳо соҳаи аудитшаванда ё фаъолияти объекти аудит, балки соҳа ва объектҳои дигар таъсир мерасонад. Ба таври дигар, бояд чунин мавзӯ ва объектҳои аудит интиҳоб карда шаванд, ки гузаронидани чунин аудитҳо ниҳоят дараҷа ба афзуншавии самараи истифодаи маблағи давлатӣ мусоидат кунад, яъне натиҷанокии зиёдро доро бошад.

Захираҳои мақоми олии назорати молиявӣ. Барои ташаккул додани рӯйхати ниҳои мавзӯ ва объектҳои аудит ҳаҷми захираи молиявӣ (хароҷоти сафари хизматӣ ва нақлиёт, пардохти шартномаҳои мутахассисони ҷалбшаванда) ва хароҷоти меҳнат (як рӯзи кори як одам) -ро арзёбӣ намудан лозим аст. Дар ин сурат ба назар гирифтани лозим аст, ки соҳаи интиҳобшудаи истифодаи маблағи давлатӣ бояд бо назардошти захираи дар мақоми олии аудит мавҷуда барои гузарондани он ба таври кофӣ бо аудит фаро гирифта шавад.

Интиҳоби мавзӯ ва объекти аудитро дар асоси арзёбии коршиносон аз рӯи натиҷаи таҳлили ҷамъбасти маҷмӯи меъёрҳои зикргардида оид ба ҳар як аудит амалӣ намудан мумкин аст. Лекин ҳангоми арзёбии то кадом андоза мутобиқат намудани ин ё он мавзӯи интиҳобгардида ба меъёрҳои зикргардидаи интиҳоб ва ҳангоми гузарондани аудит оё натиҷаи мушаххаси аҳамияти ҷамъиятидошта, ки самараи истифода намудани маблағи давлатиро афзун мегардонад, ба даст оварда мешавад ё не, шояд мушкилот пайдо шаванд.

Бинобар ин, барои интиҳоб намудани мавзӯҳои аудит усули арзёбии миқдории ҳар як меъёри қайдгардидаро бо ҳолҳо аз рӯи ҷадвали дахлдор ва аҳамият, ки вобаста ба маблағи умумии онҳо, мавзӯ ва объектҳои мушаххаси аудит барои ворид намудани онҳо ба нақшаи кори соли оянда интиҳоб карда мешаванд, истифода бурдан мумкин аст.

Усули интиҳоби мавзӯ ва объектҳои аудитро ба таври муфассал баррасӣ менамоем:

Барои интиҳоб намудани мавзӯ ва объектҳои мушаххаси аудит меъёрҳои қайдгардидаро истифода мебарем:

- аҳамияти иҷтимоию иқтисодии мавзӯи мазкур;
- дараҷаи хавфи мавҷуда дар соҳаи баррасишавандаи истифода намудани маблағи давлатӣ ё фаъолияти объектҳои аудит, ки эҳтимол барои ба даст овардани натиҷаи бесамар сабаб шаванд;
- арзёбии натиҷаҳои имконпазири аудит;

- ҳаҷми маблағи давлатии ба соҳаи мазкур равонагардида ва (ё) аз ҷониби объектҳои аудит истифодашаванда;

- таҳлили аудитҳои пешина дар соҳаи мазкур ва (ё) дар объектҳои зикргардида.

I. Ҳар яке аз меъёрҳои номбаргардида мувофиқи чадвали муайян вобаста ба аҳамияти он бо ҳолҳо арзёбӣ карда мешавад.

Аҳамияти иҷтимоию иқтисодии мавзӯ:

- аҳамият надорад _____ .0 ҳол

- ҳамчун мавзӯи назорат аҳамият дорад _____ .4 ҳол

- барои Парламент, ҷомеа ва воситаҳои ахбори омма аҳамияти зиёд дорад _____ .10 ҳол

Дарачаи ҳавфи мавҷуда:

- ҳавф вучуд надорад _____ 0 ҳол

- дарачаи пасти ҳавф _____ 3 ҳол

- дарачаи миёнаи ҳавф _____ 6 ҳол

- дарачаи баланди ҳавф _____ 10 ҳол

Арзёбии натиҷаи имконпазири аудит:

- таъсири ночиз ба афзуншавии самараи соҳаи аудитшаванда ё фаъолияти объектҳои аудит _____ 2 ҳол

- таъсири назаррас ба афзуншавии самараи соҳаи аудитшаванда ё фаъолияти объектҳои аудит _____ 4 ҳол

- эҳтимолияти таъсири назаррас ба афзуншавии самараи истифодаи маблағи давлатӣ дар соҳа ва объектҳои гуногун _____ 8 ҳол

Гузарондани таҳлили аудитҳои пешина дар соҳаи мазкур ва (ё) объектҳои мазкур:

- аудит гузаронда шуд, норасоихои ошкоргардида бартараф карда шуданд _____ 0 ҳол

- аудит гузаронда шуд, норасоихои ошкоргардида пурра бартараф карда нашудаанд _____ 2 ҳол

- аудит гузаронда нашуд _____ 4 ҳол.

Ҳаҷми маблағи давлатии истифодашаванда:

- ҳаҷми камтарини маблағи истифодашаванда _____ 0 ҳол

- ҳаҷми миёнаи маблағи истифодашаванда _____ 2 ҳол

- ҳаҷми ниҳоеи маблағи истифодашаванда _____ 4 ҳол.

II. Чадвале тартиб дода мешавад, ки дар он рӯйхати мавзӯҳои имконпазири аудит ва рӯйхати меъёрҳои хангоми интиҳоб намудани онҳо истифодашаванда ҷой дода шудаанд. Оид ба ҳар як мавзӯи имконпазир аз рӯи ҳама меъёрҳо маълумоти лозимӣ ҷамъ оварда, таҳлил карда мешавад, аҳамияти онҳо аз рӯи чадвали мавҷуда бо ҳолҳо арзёбӣ мегардад ва миқдори умумии ҳолҳо ҳисоб карда мешавад.

Масалан:

Мавзӯ	Аҳамияти иҷтимоию иқтисодӣ	Дараҷаи хавф	Арзёбии натиҷаи имконпазир	Ҳаҷми харочот	Аудити пешина	Ҷамъи холҳо
№1	10	6	8	2	0	26
№2	4	10	8	1	2	25
№3	10	3	4	3	4	24
ва ғайра						

Ҳангоми истифодаи усули мазкур ба назар гирифтани лозим аст, ки арзёбии миқдори дар ҷадвали овардашуда ва доираи маълумоти ҷадвали аҳамияти меъёрҳои барои интихоби мавзӯ ва объектҳои аудит истифодашаванда пурра ва аниқ тағйирнопазир мебошанд.

Онро ҳамчун модел баррасӣ намудан лозим аст, ки метавонад ба сифати асоси муайян намудани мавзӯ ва объектҳои имконпазир истифода шавад.

Ба назар гирифтани лозим аст, ки меъёрҳои номбаркардашуда метавонанд нақши гуногун дошта бошанд. Аз ин рӯ, дар маҷмӯъ шояд дорои мақоми гуногун бошанд, инчунин бо таносуби аҳамиятҳо дар дохили ҳар яки онҳо вобаста ба хусусияти соҳаи аудитшаванда фарқ кунанд. Бинобар ин, ҳам доираи маълумоти ҷадвали аҳамияти меъёрҳои ҳангоми интихоб намудани мавзӯҳо ва объектҳои аудит истифодашаванда ва ҳам арзёбии меъёри он метавонанд аз ҳам фарқ кунанд.

Вобаста ба ин, дар самтҳои фаъолияти мақоми олии аудит таҳия намудани арзёбии аниқи меъёрҳо бо ҳол ва муайян намудани доираи маълумоти ҷадвали аҳамияти онҳо бо назардошти мақоми ҳар як меъёр, ки инъикоскунандаи хусусиятҳои соҳаи назоратшаванда мебошад, дар доираи ҳар як самти фаъолият тавсия дода мешавад.

Дар асоси маълумоти муайяни ҷамъовардашуда соҳаҳои хавфро, ки ба иҷро намудани мақсадҳои гузошташуда аз ҷониби ташкилотҳои аудитшаванда таъсир расонида метавонанд, муайян намудан лозим аст.

Барои самтҳои эҳтимолии хавф мисол шуда метавонанд:

- муносибати бадхоҳонаи роҳбарияти вазорату идораҳо ё ташкилотҳо нисбат ба арзёбии танқидии фаъолияти онҳо дар вазоити ахбори омма;

- беамалии маъмурият нисбат ба норасоҳои ошкорнамудаи мақомоти назоратӣ;

- тағйироти пайдарпайи сохторӣ ва ивазкунии роҳбарият, азкорравии зиёди коргарон;

- мураккабии зиёд ва номуайянии низоми идоракунӣ;

- баҳсҳои муҳолиф дар васоити ахбори омма оид ба мавзӯҳои интиҳобгардида ё оид ба фаъолияти объектҳои аудитшаванда.

Ҳангоми таҳлили батафсили самтҳои имконпазири хавф ба назар гирифтани ҳам таъсири беруна ва ҳам дохилӣ ба объекту соҳаҳои баррасишаванда муҳим мебошад.

Ба *таъсиррасонию беруна*, ки новобаста ба фаъолияти объекти аудит мавҷуд мебошад, бархӯрди манфиатҳо, номувофиқатии амалҳои ҳукумат, офатҳои табиӣ ва таъсироти дигарро мансуб доништан мумкин аст.

Ба *таъсиррасонию дохилӣ*, ки онро ҳуди фаъолияти ташкилоти аудитшаванда муайян менамояд, хатогиҳо дар идоракунии, захираи нокифоя, набудани назорати дохилӣ, номувофиқатии қонунгузорӣ, набудани амният ва таъсироти дигарро нисбат додан мумкин аст.

Доираи хавф, таъсироти беруна ва дохилии зикргардида барои таҳлили минбаъда ҳамчун замина хизмат мерасонанд ва дар мувофиқа бо маълумоти амиқ барои муайян намудани номгуӣ мавзӯ ва объектҳои афзалиятноки аудити самаранокӣ имконият фароҳам меоранд.

4. Омӯзиши механизми ворид намудани мавзӯ ва объектҳои интиҳобгардида ба нақшаи кори Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти вақт барои анҷом додани аудит, хароҷот ва маҳдудиятҳои дигар

Банақшагирии аудит раванди анҷом додани як қатор амалҳои ба ҳамдигар вобастаи пайиҳамро дар бар мегирад, ки аз омӯзиши пешакии сарчашмаҳои маълумот барои интиҳоби мавзӯ ва объектҳои аудит, таҳлили доираи хавф, инчунин қабул намудани қарор аз ҷониби роҳбарияти Палатаи ҳисоб оид ба ворид намудани мавзӯ ва объектҳои мушаххас ба нақшаи кор дар асоси маълумоти ҷамъовардашуда ва таҳлили анҷомдода, таҳияи нақшаи ҷорӣ ва минбаъдаи фаъолияти Палатаи ҳисоб иборат мебошад.

Мақсади банақшагирӣ - гузарондани чорабиниҳо оид ба таъмини омодагории оқилонаи аудити самаранокӣ бо роҳи муайян намудани андоза, муҳлат ва захираҳои зарурӣ мебошад. Ҳангоми банақшагирӣ принципҳои маҷмӯӣ, муттасилӣ ва мувофиқ буданро ба роҳбарӣ гирифтани лозим аст.

Таҳти мафҳуми *маҷмӯӣ будани банақшагирӣ* алоқамандӣ ва мутобиқати ҳама давраҳои банақшагирӣ, сар карда аз омӯзиши пешакии мавзӯ ва объекти назорат то таҳия намудани барномаи аудит дар назар аст.

Муттасилии банақшагирӣ муқаррар намудани супоришҳои аз рӯи марҳилаҳо бо ҳам алоқамандро ба кормандони Палатаи ҳисоб ва коршиносони чалбгардида, ки дар ҷараёни банақшагирӣ иштирок менамоянд, дар назар дорад.

Мувофиқ будани банақшагирӣ интихоби мавзӯ ва объекти аудити нисбатан оқилонаро бо мақсади ноил гардидан ба натиҷаи ниҳоии аудити самаранокӣ бо харчи камтарин дар бар мегирад.

Ҳангоми банақшагирии аудити самаранокӣ бо назардошти вазифаҳои дар назди Палатаи ҳисоб гузошташуда ва мавҷуд будани шароити барои амалисозии онҳо мусоид мавзӯ ва объектҳои нисбатан муҳимро интихоб намудан лозим аст. Бинобар ин, ҷараёни банақшагирии аудити самаранокӣ бояд аз ду давраи пай дар пай – банақшагирии минбаъда ва ҷорӣ иборат бошад.

Дар давоми банақшагирии минбаъда амалҳои зерин иҷро мегарданд:

- нақшаҳои миёнамуҳлат ва дарозмуддати ҳукумат оид ба рушди иқтимоию иқтисодии кишвар баррасӣ карда мешаванд;

- ҳаҷми маблағгузорӣ ва захираҳои дигар, аз ҷумла ҳайати кормандон, таҷҳизот барои ояндаи миёнамуҳлат ва дарозмуддат дида баромада мешаванд;

- вазифаҳои афзалиятноки Палатаи ҳисоб оид ба гузарондани аудит барои ояндаи миёнамуҳлат муайян карда мешаванд;

- дар асоси онҳо нақшаи стратегӣ таҳия карда мешавад (масалан барои 5 сол бо тақсимои он ба солҳо), ки он объектҳо ва самтҳои асосии фаъолияти назоратшавандаро муайян менамояд.

Банақшагирии ҷорӣ ҳар сол дар асоси нақшаи стратегӣ анҷом дода шуда, иборат аст аз:

- интихоб намудани мавзӯ ва объектҳои мушаххаси аудити самаранокӣ бо асосноккунии мақсадҳои пешакии аудит ва арзёбии натиҷаи эҳтимолии он аз нуқтаи назари афзун намудани самараи истифодаи маблағи давлатӣ;

- муайян намудани эҳтиёҷот ба захираҳо ва тартиб додани чадвали гузарондани аудит.

Пас аз ба анҷом расонидани ҳама расмиёт оид ба муайян намудан, ҷамъ овардан ва таҳлили мавод бо мақсади интихоб намудани мавзӯ ва объект, бо истифодаи меъёрҳои муқарраргардида, кормандони Палатаи ҳисоб ба ташаккулдиҳии номгӯи ниҳоии мавзӯ ва объектҳои аудит бо назардошти талаботи зерин оғоз менамоянд:

- чӣ ва дар кадом андоза бояд таҳти аудит қарор дода шавад;

- барои арзёбии самараи кори объектҳои аудит кадом тарзу усул ва муносибатро истифода бурдан лозим аст;

- кормандоне, ки барои гузаронидани аудити самаранокӣ чалб карда мешаванд, бояд дорои ҷӣ гуна малака, донишҳои касбӣ, махсус ва таҷриба бошанд.

Ғайр аз он, барои ворид намудани мавзӯъ ва объектҳои интихобгардида ба нақшаи кори Палатаи ҳисоб арзёбӣ намудани ҳаҷми захираҳои молиявӣ барои ҳар як аудит зарур (хароҷоти вобаста ба сафари корӣ, нақлиёт, пардохти шартномаҳои мутахассисони чалбгардида) ва захираҳои меҳнатӣ (як рӯзи кори як одам) муҳим мебошад. Дар баробари он ба назар гирифтани зарур аст, ки соҳаи интихобшавандаи истифодаи маблағи давлатӣ бояд бо назардошти захираҳои дар ихтиёри Палатаи ҳисоб мавҷудбуда ба таври дахлдор фаро гирифта шавад.

Аз натиҷаи кори анҷомдодашуда кормандони Палатаи ҳисоб ба роҳбарият бо асосноккунии номгуӣ мавзӯъҳо ва номгуӣ объектҳои аудит барои ворид намудани онҳо ба нақшаи соли оянда таклифҳо омода менамоянд.

Инчунин лоиҳаҳои сметаи хароҷоти молиявӣ, ҳисоби хароҷоти меҳнатӣ, ҷадвали гузаронидани ҳар як мавзӯи интихобгардида, рӯйхати роҳбарон ва гурӯҳи шахсони анҷомдиҳандаи аудит, ки барои гузаронидани аудит пешниҳод мешаванд ва дар онҳо (ҳангоми зарурат) мутахассисони кадом соҳа чалб мешаванд, қайд карда мешавад, тартиб дода мешаванд.

Пас аз тасдиқ намудани нақшаи кории солона кормандони Палатаи ҳисоб ва коршиносони мустақили чалбгардида ба омӯзиши пешакии мавзӯъ ва объекти аудит шурӯъ менамоянд.

ХУЛОСА

Давраи муҳимтарини пеш аз оғози аудити самаранокӣ интихоби мавзӯъ ва объекти аудит мебошад, ки дар навбати худ бояд ба вазифаҳои доираи ваколатҳои Палатаи ҳисоб мутобиқ бошад.

Интихоби мавзӯъ ва объект давраи оmodасозӣ ба ҳисоб меравад, ки ҳангоми он барои амалисозии тамоми чараёни аудит заминаи зарурӣ гузошта мешавад ва он ба ҷамъоварӣ, таҳлил ва арзёбии маълумот оид ба натиҷаи мавҷуда, оид ба хатарҳои эҳтимолӣ ва мушкилоти мавҷуда асос меёбад. Маълумоти ҷамъоваришаванда бояд иттилоотеро дар бар гирад, ки ба танзими меъёри ҳуқуқӣ, сохтори ташкилӣ, мақсаду вазифаҳо ва натиҷаи ҷашмдошти фаъолияти мақомоти ҳокимияти

давлатӣ ва гирандагони дигари маблағи буҷетӣ, хавфи мавҷуда ва ғайра вобаста аст.

Дар асоси маълумоти бадастовардашуда кормандони Палатаи ҳисоб номгӯи соҳаю объектҳои имконпазири аудитро муайян намуда, ба ошкор намудан ва арзёбии хавф оғоз менамоянд, ки ниҳоят муҳим ва мураккаб аст, чунки гуногуншаклии хоси самтҳои истифода намудани маблағи буҷет, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ барои амалисозии барномаҳои давлатӣ оид ба рушд, барномаҳои ҷорӣ ҷудо карда мешавад ва намудҳои дигари хароҷот мавҷуд мебошад.

Аз натиҷаи кори анҷомдодашуда кормандони Палатаи ҳисоб бо асосноккунии номгӯи мавзӯъ ва объектҳои аудит бо мақсади ворид намудан ба нақшаи корӣ барои соли оянда тақлифҳо омода месозанд.